

РЕЗЮМЕ
НА МОНОГРАФИЧЕН ТРУД
НА ТЕМА "ПРОСОЦИАЛНОТО ПОВЕДЕНИЕ КАТО
МЕЖДУЛИЧНОСТНО ОТНОШЕНИЕ"
АВТОР ДАНИЕЛА ИВАНОВА КАРАГЯУРОВА
ГЛАВЕН АСИСТЕНТ В ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ НА ВСУ
"ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР" – ДОКТОР ПО СОЦИОЛОГИЯ
УЧАСТНИК В КОНКУРС ЗА ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНАТА
ДЛЪЖНОСТ "ДОЦЕНТ", ОБЯВЕН ДВ, БР. 38 от 21 май 2010 г.

Монографичният труд предлага информация за просоциалното поведение, която липсва в българската научна литература. Проблемът е малко изследван у нас, а чуждите разработки са представени откъслечно. С предлаганата работа се запълва част от тази празнота.

Научната новост на работата е в прецизирането на основните понятия и разглеждането на просоциалното поведение като междуличностно отношение, което дава нова перспектива за разбирането на протичащите процеси за двете страни – донор и реципиент – като взаимно обвързани. Конструиран е процесуален модел на най-разпространения вид просоциално поведение – помагащото отношение, като са открити спецификите за двете страни на отделните етапи за различните форми на оказване на помощ. Резултатите от проведеното идиографично изследване задълбочават представата за просоциалното поведение като обвързано с конкретни междуличностни отношения.

Предмет на монографичния труд е просоциалното поведение в контекста на междуличностните отношения. Това включва изследване на просоциалното поведение и факторите, които му влияят както и особеностите на помощта в различни междуличностни отношения – между непознати, близки, парапрофесионалисти и професионалисти.

Задачите, чрез които се решава изследователският проблем, включват: анализ на основните понятия, представяне на водещи теоретични и емпирични изследвания на просоциалното поведение и факторите, които му влияят, анализ на процеса на взаимодействие между помагач и реципиент на помощта и емпирично изследване на просоциалното поведение като елемент на конкретни междуличностни отношения. За решаването на задачите са използвани теоретичен анализ и методът на ранговата решетка (от арсенала на психология на личностните конструкции).

Практическото значение на предлагания труд може да се види в разкритите парадокси в процеса на търсене/предлагане на помощ, чието овладяване от страна на професионалисти и парапрофесионалисти позволява усъвършенстване на социалната практика; в методиката за изследване на субективния свят на участниците в просоциалното взаимодействие, с която се установяват личните нагласи към помощта,

скритите основания за отзоваване в ситуации, когато се изисква оказване на съдействие.

Монографичният труд е в обем 246 страници. Състои се от увод, четири глави и заключение. Към труда са дадени приложения и библиографска справка за използваните източници.

В увода се разглежда актуалността на проблема и необходимостта от представяне на изследванията върху просоциалното поведение на българския читател, очертан е предметът на изследването.

В глава първа са дефинирани основните понятия: просоциалното поведение като най-общото понятие; алтруизмът като най-всеотдайното поведение, при което се облагодетелства друг; добротата като концепция, навлязла в социалната мисъл с християнството; помагачното поведение като действие, което има за последица осигуряването на някаква изгода или подобряване благосъстоянието на друг човек; кооперирането като стремеж да се съгласуват личните и чуждите интереси за да се постигне обща цел. Представена е идеята за многоравнищен подход към просоциалното поведение.

При дефинирането на понятията е предложено прецизиране на базовото понятие просоциално поведение, което да включва не само действията на донора, но и реципиента на помощта.

Глава втора е посветена на две групи детерминанти на просоциалното поведение. Първият параграф разглежда влиянието на генетичните фактори, както са представени в идеята на Хамилтън за "общата приспособимост", тезата на Тривърс за реципрочния алтруизъм, идеята за груповия отбор и изследвания, посветени на влиянието на наследствеността върху просоциалното поведение. Вторият параграф разглежда ситуационните фактори. Представени са теоретичните концепции и емпиричните изследвания за влиянието на следните параметри: присъствието на други хора (броя на присъстващите и тяхното поведение); ролята на населеното място (големина и култура); яснота на ситуацията; забелязване и времево ограничение; интерпретацията на ситуацията (разликата между двете гледни точки) и вземането на решение. За последното са разгледани процесуалният когнитивен модел на Латане и Дарли; процесуалният модел на Шуарц за алтруистичното действие, и рационалистичният модел на Пилиавин и колеги "Възбуда/цена и награда.

Ситуационните фактори са сериозен предиктор на просоциалното поведение, особено когато то е насочено към непознати. При другите форми на оказване на помощ значение имат по-широк кръг детерминанти.

Третата глава е посветена на личностните измерения на просоциалното поведение. Първият параграф "Личността на помагачия" представя изследванията на социално-демографските характеристики (възраст, етническа принадлежност, социоикономически статус, религия); гендер; настроение; емоции (емпатия и чувство за вина и срам), личностни диспозиции и мотивация. Разгледани са концепциите за алтруистичната мотивация, за егоистичната мотивация и ролята социалните норми като

мотиватори. Представените изследвания са база да се направи извод, че определянето на чертите на алтруистичната личност е възможно само в контекста на междуличностните отношения. Вторият параграф "Образът на получаващия помощ" разглежда изследванията посветени на въпроса, кой има по-голям шанс да получи помощ. Водещи характеристики са пол, сходство с помагачия, физическа привлекателност, отговорност за проблема.

Помагачият процес протича по различен начин в зависимост от установените отношения между двете страни, а в този случай са важни не толкова отделно взетите черти на донора и реципиента, а възможността двете страни да установят добър контакт.

Четвъртата глава е посветена на помагачното взаимоотношение. Тук са очертани особеностите на социалното взаимоотношение и спецификата на помагачното взаимоотношение – тя се определя от това, че помагачното взаимоотношение е асиметрично, целенасочено и има властови характер. Процесът на протичане на помагачното отношение е проследен в етапите, през които преминава, като се акцентира на различията в позициите на всяка от страните.

Специално внимание е обърнато на спецификата на помагачното взаимоотношение при различните форми на оказване на помощ: помощ за непознат; помощ за близки; доброволство и парапрофесионална помощ и професионална помощ.

Изведени са парадокси и разминавания, свързани с позициите на участниците в процеса, чието осъзнаване може да подобри социалната практика.

Крайт на тази глава е посветен на изследванията на просоциалното поведение. В предходния текст са представени основни за теорията експерименти, станали популярни сред научната общност, за които в научната литература на български език има малко информация. Тук вниманието е насочено към методите на изследване, техните силни и слаби страни. За преодоляване на някои от недостатъците, свързани с класическите формати на изследване, е предложен методът на личностните конструктори (рангова решетка). Проведеното идиографично изследване потвърждава тезата, че помощта отразява обобщения индивидуален опит, но съдържа и различия, породени от параметрите на всяко едно конкретно взаимоотношение

В заключението се правят обобщения за просоциалното поведение, което може да бъде разбрано по-добре в контекста на междуличностните отношения.

Карагяурова, Д. (2010). Просоциалното поведение като междуличностно отношение. Варна, ИК "Стено", ISBN 978-954-449-499-5.

РЕЗЮМЕ
на учебно помагало
"Приложна психология и социална практика"

Настоящото помагало "Приложна психология и социална практика" има за цел да подпомогне учебния процес на магистрантите от магистърска програма "Приложна психология" към ВСУ "Черноризец Храбър". Темата отговаря на дисциплина от магистърската програма, съдържанието е съобразено с разглежданата в курса проблематика.

В първия раздел – "Организационен контекст" се разглеждат три теми: "Административни структури", "Нормативни граници" и "Работното място". В темата за работното място е отделено внимание на началното ориентиране в обстановката (при започване на работа), работа с колеги в защита на клиента, поведение в организацията, създаване на приоритети и изготвянето на работна документация. Този раздел цели да се въведат студентите в контекста на бъдещата им дейност като им се даде възможност да получат информация за значими аспекти от организацията на дейността, но и да рефлектират собствените си представи и нагласи по отношение на външните условия.

Вторият раздел – "Психологът в контекста на социалната практика" съдържа пет теми: "Психологът и неговия свят", където се предлага вниманието на докторантите да се съсредоточи върху техните собствени характеристики и особености; "Взаимоотношения с клиентите" с параграфи "Специфика на взаимоотношението с клиент", "Процесът на общуване. Социалните перцепции", "Развитие на контакта. Търсене на информация", "Културна компетентност", "Професионални граници" и "Трудности с клиентите". Тази тема обръща внимание на значими аспекти на взаимоотношението с клиентите, защото чрез него се реализира дейността на психолога. Следващата тема се занимава с парадоксите при търсене и предлагане на помощ и метода на ранговата решетка като инструмент за разбиране на света на клиента, за да се намали различието в гледните точки. Темата за семейството е структурирана в четири параграфа: "Представа за семейство", "Изследване на собственото семейство", "Методи за изследване на семейството" и "Системен подход към семейството". Целта на работата по темата за семейството е да се развие психологическа и културна компетентност за един много значим обект и фактор в практиката на психолога. Последната тема от този раздел е посветен на работата с групи – изграждане, провеждане на групов тренинг, организиране на групова сесия, методи за работа в групи и специфичните роли на участниците. В практиката на психолозите все по-често се налага използването на груповите форми на работа, което налага и запознаването на магистрантите с релевантна информация.

Последният раздел е посветен на един проблемно ориентиран модел на работа. Моделът е представен в три теми ("Начален етап", "Работа по отделен проблем за намиране на решение" и "Приключване на работата по

проблем"). Всяка тема е структурирана така че да се улеснят студентите в овладяването му. Предлаганият модел е съобразен с потребностите на начинаещите специалисти у нас и дава възможност за добра практика на споделена с клиентите консултативна работа. Моделът може да се използва в широк диапазон, а ясната му структура улеснява прилагането му и от хора с малък професионален опит.

Учебното помагало е изградено съобразно изискванията за помощна учебна литература: за всяка тема е изведена обучителна цел, формулирани са задачи за самостоятелна работа или работа в малки групи и е посочена съответна литература.

Карагяурова, Д. (2010). Приложна психология и социална практика. Варна, ИК "Стено", ISBN 978-954-449-501-5

Понятие за помощ в социалните дейности

Резюме

В студията съдържанието на помощта в социалната сфера се търси на равнище индивидуална и колективна практика. Персоналната реакция в полза на другите се свързва в научната литература с термина просоциално поведение, а във всекидневните представи – с алтруизма и добротата. Благотворителността и филантропията са най-разпространените форма на колективна недържавна практика.

Помощта в социалната сфера е структурирана практика в рамките на общността, при която е ясно определено кой на кого за какво и как ще помага – затова клиентите не се самоопределят, а биват определяни, а помощта е ограничена, нормирана. От видовете помощ са разгледани три класификации: материална/ нематериална; професионална/ парапрофесионална/ непрофесионална и организирана/ спонтанна.

Карагяурова, Д. Понятие за помощ в социалните дейности. // Годишник на ВСУ, 2005, том XI, с. 453-470

Семейството като динамична система

Резюме

В статията се разглежда семейството като система. Отбелязани са основните моменти на системната теория за семейството. Проследени са измененията от добрания период през етапите на младо семейство, семейство с малки деца, семейство с подрастващи деца, семейство с големи деца и семейство на възрастни родители, които са останали сами.

Карагяурова, Д. Семейството като динамична система. // Научен алманах на ВСУ, кн. 16, серия "Общество и личност", ВСУ, 2008, с. 22-27

Териториалността и нейните измерения от социалнопсихологическа гледна точка

Резюме

В статията се разглеждат социалнопсихологическата интерпретация на териториалността. Представени са концепциите на Е. Хол за личното пространство, на Лайман и Скот за четири типа територии и гледната точка на Олтман и колеги за видовете територии. Обръща се внимание на особеностите на трите вида териториалност – първична, вторична и публична, както и на специфичните изменения, които се наблюдават в поведението на хората в условията на развитие на новите технологии и новите параметри на социален живот.

Карагяурова, Д. Териториалността и нейните измерения от социалнопсихологическа гледна точка // Годишник на ВСУ, 2009, том XV, с. 126-134

Просоциално поведение и помагащите професии

Резюме

В доклада се уточняват понятията помагачи професии и просоциално поведение. Изведени са следните особености на помагащото взаимоотношение: първо, то е междуличностно отношение, второ то е целенасочено и трето, – има властови характер.

Карагяурова, Д. Просоциално поведение и помагащите професии. // Приложна психология и социална практика /научна конференция, ред. Галя Герчева-Несторова, УИ ВСУ “Ч. Храбър”, Варна, 2008, с. 68-73

Значимите други като източник на безпокойства в социалното познание

Резюме

В доклада се обръща внимание на един малко изследван аспект на взаимоотношенията със значимите други – как те поради своята значимост за личността се оказват натоварени с безпокойства и напрежения. Хората могат да са сигурни, че познават другите само по отношение на външните им прояви, но често най-важните последици за тях са породени от интерпретациите, които други (значими, властни фигури) правят за тях. В ежедневието хората намират свои частични решения на проблема, но все още проблемът остава встрани от научните изследвания.

Карагяурова, Д. Значимите други като източник на безпокойства в социалното познание. // Приложна психология и социална практика

/научна конференция, ред. Галя Герчева-Несторова, УИ ВСУ “Ч. Храбър”, Варна, 2009, с. 29-34

Поглед към приятелството
Резюме

В доклада, на база три проучвания се представят личните дефиниции на изследваните лица за приятелството. Извеждат се характеристики на приятеля и най-чести съвместни дейности, очертават се функциите на тази социална връзка, като се отбелязват възрастовите и половите различия. Обръща се внимание на променените условия в контекста на интернет-общуването.

Карагяурова, Д. Поглед към приятелството. // Приложна психология и социална практика / научна конференция, ред. Галя Герчева-Несторова, УИ ВСУ “Ч. Храбър”, Варна, 2010, (под печат)